

JAUME CAPELL BELLMUNT (1907-1965) BIOGRAFIA D'UN BOTÀNIC A CAVALL ENTRE LA PENÍNSULA IBÈRICA I L'AMÈRICA DEL SUD

Jaume Capell Bellmunt (1907-1965) biography of a botanist between
the Iberian Peninsula and South America

CARLES BURGUERA I MARTÍN¹, JOAN VALLÈS I XIRAU^{2,3} & NEUS IBÁÑEZ I CORTINA⁴

1. Jardí Botànic Marimurtra, Fundació Carl Faust. 2. Laboratori de Botànica, Unitat associada al CSIC, Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació — Institut de la Biodiversitat IRBio, Universitat de Barcelona.

3. Secció de Ciències Biològiques, Institut d'Estudis Catalans. 4. Institut Botànic de Barcelona (IBB), CSIC-Ajuntament de Barcelona

Resum

L'herbari conservat al museu del Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià de Barcelona és una mostra de la feina botànica, encara poc coneguda, que a inicis de segle XX hi havia a Espanya. La beca d'estudis Ramon d'Alòs-Moner de l'Institut d'Estudis Catalans (convocatòria 2018) ha permès donar a conèixer l'herbari de l'antic Institut Biològic de Sarrià, de 3.853 plecs, així com el seu principal recol·lector, el pare Jaume Capell Bellmunt SJ (Torregrossa, 1907-Montevideo, 1965). La seva implicació botànica a Espanya, el Brasil i l'Uruguai es tradueix en gairebé 7.700 plecs d'herbari i múltiples aportacions al coneixement de les flors espanyola i sud-americana. En aquest treball oferim una biografia, fins ara inexistent, del P. Capell, basada en recerca directa en fonts originals, com a aportació al coneixement de la història de la botànica del període central del segle XX a Catalunya, Espanya i algunes zones d'Amèrica del Sud.

Abstract

The herbarium preserved in the museum of the Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià School in Barcelona is an example of the still scarcely known botanical work that existed in Spain at the beginning of the 20th century. The *Ramon d'Alòs-Moner* scholarship awarded during 2018, from the *Institut d'Estudis Catalans*, has made possible the study of 3,853 herbarium specimens from the ancient Biological Institute of Sarrià, as well as his main collector: Father Jaume Capell Bellmunt SJ (Torregrossa, Catalonia, Spain, 1907—Montevideo, Uruguay, 1965). His botanical involvement in Spain, Brazil and Uruguay is translated into almost 7,700 herbarium specimens and multiple contributions to the knowledge of the

Recibido: 13/10/2021 – Aceptado: 12/11/2021

<https://doi.org/10.47101/llull.2022.45.91.burguera>

Spanish and South American floras. In this work we offer an unknown biography of F. Capell, based on direct research and original sources, as a contribution to the knowledge of the history of botany of the central period of the 20th century in Catalonia, Spain and some areas of South America.

Paraules clau: Herbari, Jaume Capell Bellmunt, Botànica, Jesuïtes.

Palabras clave: Herbario, Jaume Capell Bellmunt, Botánica, Jesuitas.

Key words: Herbarium, Jaume Capell Bellmunt, Botany, Jesuits.

1. INTRODUCCIÓ

La Llei d'Instrucció Pública del 9 de setembre de 1857, coneguda com a llei Moyano, va ser una de les primeres lleis d'educació de tot l'estat espanyol que unificava els criteris dels centres d'ensenyament, les matèries presents en el currículum escolar, la separació per edats i cursos dels alumnes i les obligacions d'aquests [DÍAZ & MORATALLA, 2008]. Aquesta llei tan pionera a l'Estat, i amb l'objectiu de reduir l'analfabetisme a Espanya, obligava els centres d'ensenyament secundari a tenir un gabinet de Ciències Naturals i un laboratori, entre molts altres requisits. Aquesta llei serà la porta d'entrada al coneixement naturalista que professorat i alumnes anònims han anat aportant al llarg dels anys i s'ha conservat, en alguns casos, fins al dia d'avui. Molts d'aquests centres s'establien en congregacions religioses que encara avui continuen la seva tasca, com és el cas de les escoles i els col·legis o instituts jesuïtes, lassal·lians, salesians, escolapis...

L'estudi de la biologia, i dins d'ell el de la botànica, s'ha enriquit gràcies a aportacions de professorat d'ensenyament primari i secundari amb vocació científica, que dedicava el seu temps a l'estudi de l'entorn i a la recerca científica. El pare Jaume Capell Bellmunt SJ (Societat de Jesús), fou un capellà jesuïta nascut el 1907 a Torregrossa, comarca del Pla d'Urgell (Lleida), que dedicà tota la seva vida eclesial a l'estudi de les flors espanyola i sud-americana. A part de treballar en diversos indrets de l'estat espanyol, interessat per l'estudi de la flora tropical, va aprofitar la presència del seu orde religiós arreu del món per a fer un parell de viatges al Brasil i a l'Uruguai, on morí en un accident als 58 anys. La beca d'estudis Ramon d'Alòs-Moner de l'Institut d'Estudis Catalans de la convocatòria de 2018 ha permès informatitzar, conservar, i divulgar el recentment descobert herbari de l'antic Institut Biològic de Sarrià al Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià (Barcelona). L'estudi d'aquest herbari, de 3.853 plects, publicat recentment al *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural* [BURGUERA, VALLÈS & IBÁÑEZ, 2020], ha esdevingut el punt de partida per a biografar la figura de Capell, així com la seva aportació botànica al coneixement de la flora dels territoris que va prospectar. Més enllà d'una seva publicació a *Collectanea Botanica* -la revista de l'Institut Botànic de Barcelona- el 1949 [CAPELL, 1949] i de la seva breu nota necrològica escrita pel botànic Antoni de Bolòs [1966], poc es coneixia de la seva contribució a la botànica, per bé que es conserven fins a un total de 7.684 plects seus documentats en 13 herbaris europeus i americans. És per això que l'objectiu d'aquest

treball és el de bastir una biografia completa del pare Capell, com a aportació al coneixement de la història de la botànica del període central del segle XX a Catalunya, Espanya i algunes zones d'Amèrica del Sud.

2. MATERIALS I MÈTODES

Per a l'estudi de la vida de Capell, s'han consultat dues fonts documentals principals: d'una banda, elements de la seva bibliografia a través de llibres, catàlegs i publicacions científiques del mateix autor o aquelles en què és citat; i d'altra banda, les dades de recol·lecció presents en els plec dels diferents herbaris; finalment, s'ha fet entrevistes a persones que l'havien conegut i s'ha acudit a fonts arxivístiques locals. A continuació donem detall de cada aspecte metodològic.

2.1. Fonts primàries

S'ha consultat un gran nombre de documents i llibres en els arxius municipals i parroquials de Torregrossa i l'arxiu històric *Societatis Iesu* de Catalunya en els quals se cita Capell, entre els que destaquen amb gran importància els catàlegs anuals de la Companyia de Jesús, que han permès conèixer any per any les seves tasques i ubicació. En el treball present s'ha citat els diferents catàlegs amb les abreviacions CPA per a *Catalogus Provinciae Aragoniae* i CPT per a *Catalogus Provinciae Tarragoniae*. D'altra banda, la publicació a la revista *Collectanea Botanica* [CAPELL, 1949] i les conferències sobre botànica que va impartir a València [ANÒNIM, 1959] més les classes de Ciències Naturals en els centres on feia docència [CPA, 1941-1947; CPT 1948-1965] han permès posar de manifest la seva tasca docent i divulgativa sobre botànica.

2.2. Herbaris

Les recol·leccions de Capell permeten resseguir les seves passes dia per dia i any per any al llarg de tot el territori, dibuixant així rutes i estades en les diferents localitats. L'estudi complet de l'herbari conservat al Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià, aporta dades molt valuoses de la vida de Capell i permet corroborar la seva activitat religiosa, docent i botànica, així com les relacions que mantenia amb altres botànics de l'època. L'*Herbarium Instituti Biologici Sarrianensis* (citat a partir d'ara en aquest treball com HIBS) consta de 3.853 plecs, 2.433 dels quals van ser recol·lectats per Capell [BURGUERA, VALLÈS & IBÁÑEZ, 2020].

Per a l'estudi de la figura de Capell, també s'hi han afegit dades de 3.202 plecs de l'herbari de la Universitat de València (VAL) de la col·lecció del P. Ignasi Sala de Castellarnau SJ, 1.259 de l'herbari del Real Jardín Botánico de Madrid (MA), 463 de l'herbari de La Salle Bonanova (citat a partir d'ara en aquest treball com LSB), 249 de l'herbari de l'Institut Botànic de Barcelona (BC), i 78 plecs d'altres herbaris -Missouri Botanical Garden (MO), The New York Botanical Garden (NY), Jardim Botânico de Rio de Janeiro (RB), Universidade de Brasília (UB), Smithsonian (US), Centre de Documentació de Biodiversitat Vegetal de la Universitat de Barcelona (BCN), Universidade Federal do Rio Grande do Sul (ICN) i Universidade

Estadual Paulista - Câmpus de São José do Rio Preto (SJRP)-. Tot plegat suma un total de 7.684 plecs d'herbari (figura 1). S'ha afegit el codi d'herbari segons *Index Herbariorum* [THIERS, 2019] a excepció dels herbaris del Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià (HIBS) i La Salle Bonanova (LSB), que no n'hi tenen i per als quals es proposen aquí acrònims. No s'ha tingut accés a la informació referent als més de 700 plecs del Colegio Sagrado Corazón de Montevideo per manca d'informatització d'aquests [PLATAS, com. pers. 24/05/2019].

L'estudi global de les diferents citacions posa de manifest alguns possibles errors de transcripció o d'etiquetatge, ja que s'han trobat plecs datats en localitats o països que, segons l'activitat de Capell, són inconnexos o improbables. Així doncs, s'han obviat 153 plecs anteriors a 1940, que podrien induir a errors d'interpretació. S'ha pogut georeferenciar un 44% dels plecs recol·lectats a Espanya (2.306 de 5.261 registres) amb els quals s'han elaborat els mapes de recol·lecció. Aquestes dades provenen de la informatització de l'HIBS i de tots els herbaris que tenen georeferenciats els seus plecs. Així i tot, un gran gruix de plecs amb manca de localitat o falta de precisió d'aquesta, no han pogut ser georeferenciats en els mapes.

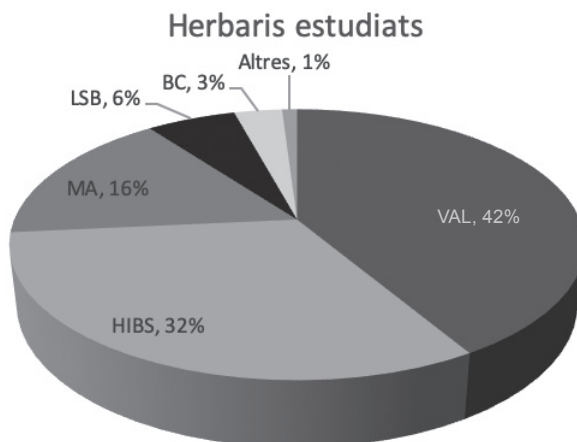

Figura 1. Percentatges dels 7.684 plecs de Capell documentats en els herbaris estudiats

2.3. Entrevistes

El dia 24 d'agost del 2019 es va visitar la vila de Torregrossa (Pla d'Urgell), poble natal de Jaume Capell, on, amb l'ajuda d'en Ramon Manuel Ribelles Puig, es va entrevistar dues nebodes seves: na Maria Neus Solsona Capell, de 87 anys, i na Rosa Capell Mir, de 77 anys. Ambdues han permès dibuixar una figura més propera i humana de Capell, amb detalls de la seva vida personal i del seu dia a dia, aportant informació que no quedava palesa en els documents escrits.

3. JAUME CAPELL BELLMUNT (TORREGROSSA, 1907 – MONTEVIDEO, 1965). BIOGRAFIA D'UN BOTÀNIC AUTODIDACTE DE LA PART CENTRAL DEL SEGLE XX

3.1. Torregrossa 1907-1930

Jaume Capell Bellmunt va néixer al poble de Torregrossa (el Pla d'Urgell, Lleida) el 13 de novembre de 1907, a la masia del carrer del doctor Robert núm. 5 [RIBELLES, com. pers. 24/08/2019]. El dia 15 és inscrit al registre civil i batejat a l'església parroquial de Nostra Senyora de l'Assumpció de Torregrossa [ARXIU HISTÒRIC *SOCIETATIS IESU* DE CATALUNYA; ARXIU MUNICIPAL DE TORREGROSSA; ARXIU PARROQUIAL DE TORREGROSSA]. Fill de Magí Capell Capell i Carme Bellmunt Solsona, fou el gran de tres germans en el si d'una família catalana, pagesa, humil i catòlica. De la seva joventut no es conserven gaires documents més enllà d'alguna fotografia que conserva la seva família (figura 2). El més probable és que s'escolaritzés a Torregrossa, on rebé la primera comunió i la confirmació, tot i que no s'ha pogut confirmar, ja que la major part de l'arxiu escolar va ser destruïda durant la guerra de 1936-39 [RIBELLES, com. pers. 24/08/2019].

Figura 2. Jaume Capell Bellmunt (ca. 1922-1932). Arxiu familiar

És el 1930 que, acompanyat del seu cosí Isidre Capell, amb qui tenia una relació molt propera, viatja fins a Barcelona en tren per a entrar a formar part de la Companyia de Jesús, i

el 29 de setembre hi ingressa per a cursar el noviciat a Gandia, amb 22 anys [CPA, 1930; CAPELL, com. pers. 24/08/2019].

3.2. Itàlia 1931-1939

Mentre cursa el noviciat a Gandia [CPA, 1930], el 14 d'abril de 1931 es proclama la Segona República Espanyola, i el nou panorama polític prohibeix l'exercici dels ordes religiosos a tot l'estat, la qual cosa obligà la Companyia de Jesús a marxar del país el 1932 [ALCALÁ ZAMORA, 1932]. L'ambient confús i canviant, obliga Capell a traslladar-se a Barcelona i Tortosa, on pronuncia els seus vots de bienni de la mà del P. Francisco Audí SJ. Inicia el juniorat el 1932 al Monestir de Veruela (Saragossa), però només hi estarà tres mesos, ja que l'expulsió d'Espanya de la Companyia el porta a les poblacions d'Avigliana i Bollengo, al nord-oest d'Itàlia [ANÒNIM, 1965].

Del 1933 al 1936 continua el juniorat i rep classes de gramàtica i estudis de lletres el primer any, gramàtica i humanitats el segon curs, i retòrica i ciències els posteriors. La durada de la Guerra Civil Espanyola el devia obligar a allargar la seva estada a Itàlia i, del 1937 al 1939, cursa els estudis de Filosofia a Avigliana [CPA, 1933-1939].

3.3. Espanya 1939-1950

Finalitzada la Guerra Civil i readmesa la companyia a Espanya, Jaume Capell torna a Barcelona, on impartirà el seu primer any com a mestre al Col·legi Sagrat Cor de Jesús-Jesuïtes de Casp, al carrer de Casp núm. 25. El curs 1939/40 imparteix Religió i Llengua i Literatura hispàniques i és encarregat de les brigades d'estudi en el mateix centre; el següent curs ensenya als alumnes de preparatòria secció B, i s'encarrega de la 7a brigada d'estudi [CPA, 1939-1940].

El 1941 inicia els estudis de Teologia al Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià, fins al 1944 [CPA, 1941-1943]. Probablement a la primavera o inicis d'estiu viatjà a Gandia, on pronuncià els últims vots abans de la seva ordenació, i el 29 de juliol de 1944 és ordenat capellà a Barcelona, probablement a l'església del Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià [ANÒNIM, 1965; ARXIU HISTÒRIC *SOCIETATIS IESU* DE CATALUNYA]. Després de l'ordenació, fa un viatge a Torregrossa per a fer-hi la seva primera missa [SOLSONA, com. Pers. 24/08/2019] (figura 3). Molt amant de les motocicletes, aprofità sempre les visites a la seva localitat natal per a fer escapades amb aquesta mena de vehicle i recol·lectar plantes per la província de Lleida [SOLSONA, com. pers. 24/08/2019]. El curs 1944/45 el trobem a la residència del Palació del Santo Duque de la Companyia de Jesús a Gandia, fent la tercera prova, en la qual decidirà definitivament dedicar la seva vida a la companyia [CPA, 1944].

Durant aquesta primera etapa, pel que fa a la botànica, Capell recol·lectà en localitats destacades com el Jardí Botànic de Barcelona el 1944, el Jardí Botànic de València el 1946 i el Jardí Botànic Marimurtra de Blanes el 1949 (aquest darrer citat a les etiquetes com 'Jardí del Sr. Faust'). Aquests plecs necessitaven l'autorització de cada jardí i, com que hi va poder recol·lectar, es creu que els seus coneixements sobre botànica havien de ser ja prou consolidats

Figura 3. Fotografia del dia d'ordenació del P. Capell SJ, 1944. El fons de la imatge podria ser el claustre del Col·legi Sant Ignasi – Jesuïtes de Sarrià. Nota al revers: "A mi querida Madre. Recuerdo de mi primera misa. Jaime S.J.". Arxiu familiar

com perquè els responsables dels centres esmentats li ho permetessin. No s'ha trobat cap carta, comunicació o demanda d'herborització catalogada a l'arxiu de l'Institut Botànic de Barcelona ni a l'arxiu de la Fundació Privada Carl Faust (Jardí Botànic Marimurtra). És el 1943 i el 1944 també quan per primera vegada supera els 300 plecs anuals recol·lectats (figura 4).

Acabats els estudis de Teologia i ordenat, Capell s'estableix al Colegio El Salvador de Saragossa un parell d'anys; el curs 1945-46 hi imparteix Ciències Naturals a 1^a i 2ⁿ d'ensenyament primari i és encarregat de la 2a brigada d'estudi; el curs 1946/47 imparteix les mateixes classes, és encarregat de la 8a brigada i del Museu de Ciències Naturals [CPA, 1945-1946]. És en aquest darrer curs que, el 2 de febrer de 1947, pronuncia els darrers vots a Saragossa [ANÒNIM, 1965]. En aquests dos cursos es registra la seva activitat botànica més important a la península Ibèrica: el 1946 recol·lecta 741 plecs, molts d'ells a la província de València, on a l'abril devia fer estada al Sanatori de Fontilles i a Gandia. El 1947 recol·lecta 1.063 plecs, destacant localitats molt prospectades com Saragossa i rodalies durant els mesos d'abril, i la vall d'Eriste (Osca) a l'estiu, on devia establir-se probablement al Santuari de Nuestra Señora de Guayente. El gran nombre de plecs recol·lectats en localitats properes entre si i durant diferents mesos, denoten la necessitat d'allotjar-se prop dels nuclis d'herborització, suposant per tant que Capell ho faria en els centres religiosos jesuïtes més pròxims. A

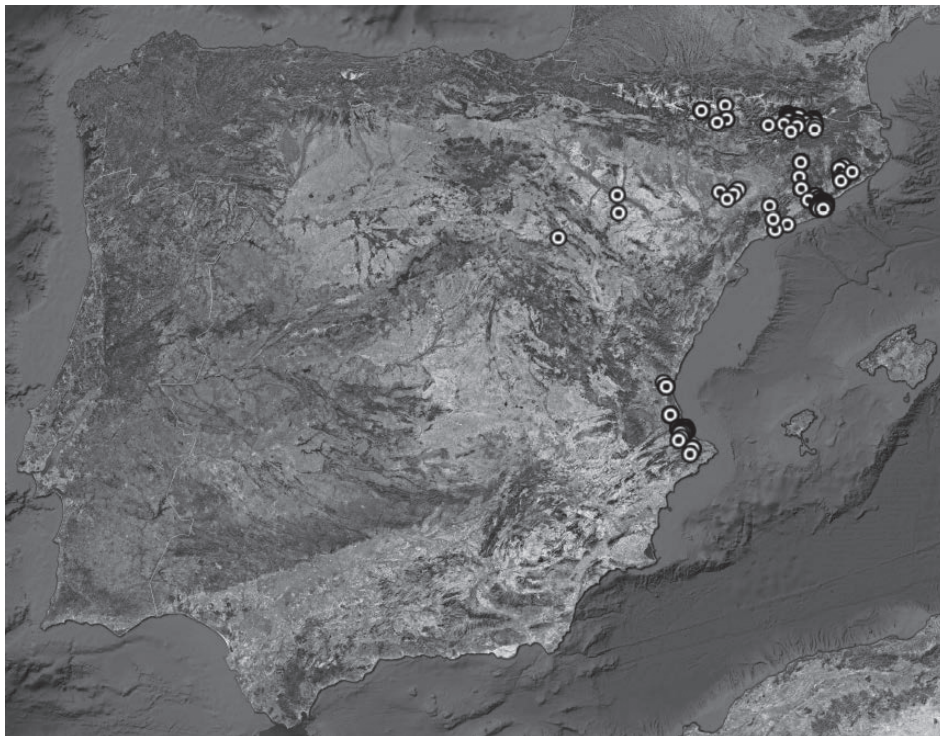

Figura 4. Localitats recol·lectades per Capell entre 1940 i 1946. S'ha pogut georeferenciar el 57% de les localitats (849 de 1.473 registres)

Catalunya, destaquen les localitats del Jardí Botànic de Barcelona una vegada més i del Viver Municipal Tres Pins, al qual també tindrà accés per a recol·lectar diverses vegades en els anys vinents.

Després de l'estada a Saragossa, torna a Barcelona i imparteix classes dos anys més al Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià. El curs 1947/48 és nomenat professor i inspector, ensenya Cosmologia i Religió i és l'encarregat de l'herbari i de l'*hortus botanicus* a l'Institut Biològic de Sarrià [CPA, 1947]. El 1948 entaula amistat amb el jove jesuïta i botànic P. Manuel Laínz SJ, i tots dos recol·lecten junts diverses vegades per les rodalies de Barcelona [CARLÓN, 2014]. El curs 1948/49 duu a terme les mateixes tasques i és encarregat de la 4a brigada d'estudi [CPT, 1948]. El 15 d'abril de 1949, en una prospecció al nord d'Ivars de Noguera (la Noguera), troba l'espècie *Valeriana longiflora* Willk., i la troballa és estudiada conjuntament amb Antoni de Bolòs, llavors director de l'Institut Botànic de Barcelona [BOLÒS, 1979]; ambdós en descriuen una nova varietat de corol·la més gran i planta més petita en comparació amb les poblacions d'Aragó: *Valeriana longiflora* Willk. var. *eu-longiflora* Capell & A.Bolòs. Aquell mateix any publica la troballa a *Collectanea Botanica*

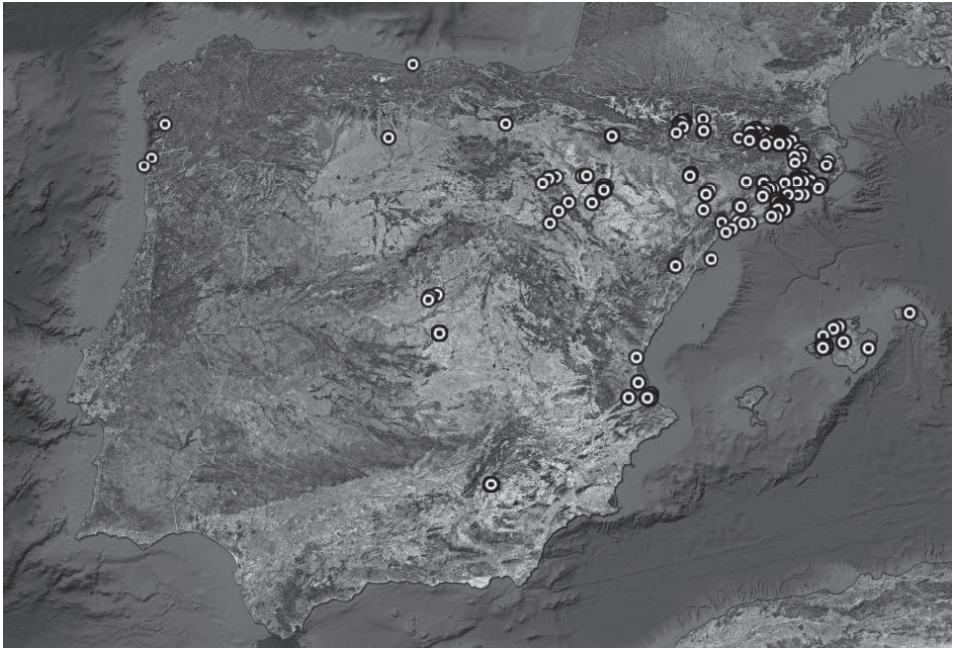

Figura 5. Localitats recol·lectades per Capell entre 1947 i 1950. S'ha pogut georeferenciar el 44% de les localitats (1.185 de 2.676 registres)

[CAPELL, 1949] i un any més tard, l'1 d'abril de 1950, apareix exactament el mateix article a la revista *Ibérica* [CAPELL, 1950]. Actualment aquesta varietat no és acceptada i s'engloba dins de *V. longiflora* var. *pau* (Cámara) P. Montserrat. L'estudi més acurat de la citació i dels plecs datats d'aquestes recol·leccions, ubiquen el tàxon a la cova dels Falzillots, província d'Osca, localitat molt propera a la província de Lleida [VÁZQUEZ, DEVESA & LÓPEZ, 2007].

És també el 1949 quan recol·lecta un gran nombre de plecs a Arbúcies (La Selva), on els jesuïtes feien uns campaments d'estiu, i també el 1949 passarà l'estiu a l'illa de Mallorca, on recol·lectarà al costat del P. Joan Cañiguer SJ (La Sénia, Tarragona, 1912-Cochabamba, Bolívia, 1980) [PAYERAS, 2006]. Cañiguer i Capell compartiren aula al llarg de tots els seus anys d'estudi, des d'Avigliana fins a la residència de Gandia, àdhuc s'ordenaren en la mateixa cerimònia el 29 de juliol de 1944 [CPA 1938-1944]. Destinat Cañiguer a Palma de Mallorca, probablement Capell va visitar el seu company i junts van recol·lectar per tota l'illa (figura 5). D'aquest mateix període, i d'altres, es conserven diversos plecs de Cañiguer a l'HIBS [BURGUERA, VALLÈS & IBÁÑEZ, 2020]. Durant aquests darrers anys, Capell recol·lecta amb especial èmfasi les localitats d'Osca esmentades, el Moncayo a Saragossa i les localitats catalanes de Martinet, Puigcerdà, Ribes de Freser i Sallent, amb la col·laboració del botànic Fernando Cámara Niño [CÁMARA, 1955] (Saragossa, 1906-1981) [MARCO, 2000].

3.4. Brasil 1950-1954

Les necessitats de la companyia traslladen Capell a Rio de Janeiro (Brasil), i ben probablement hi va anar amb gust, empès per l'interès en l'estudi de la flora sud-americana, ja que aquell mateix any hi imparteix Ciències Naturals i duu a terme investigacions sobre botànica tropical [CPT, 1949].

Els tres cursos següents es trasllada al Colégio Anchieta de Nova Friburgo, on continua les seves investigacions sobre botànica tropical, ajuda el professor de Biologia, imparteix Llengua hispànica i duu a terme activitats pastorals al centre de Santa Teresa [CPT, 1950-1952].

L'oportunitat de dedicar tant de temps a l'estudi de la flora brasilera, tan nova per a Capell, el motivà a esmerçar-hi una gran quantitat d'hores. Aquestes hores es tradueixen en un total de més de 2.000 plec recol·lectats, que en tinguem constància. El 1952 i el 1953 el Real Jardín Botánico de Madrid rep diferents paquets de Capell sobre flora brasilera [CONSEJO SUPERIOR DE INVESTIGACIONES CIENTÍFICAS, 1958], i La Salle Bonanova conserva 463 plec d'aquesta època [ÁLVAREZ, 2013]. El darrer plec de Nova Friburgo és datat del febrer de 1954, i al març del mateix any torna a recol·lectar de nou per terres catalanes.

3.5. Espanya 1954-1961

De retorn a Espanya, Capell inicia el curs 1954/55 a l'Institut Biològic de Sarrià, al mateix edifici del Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià on havia impartit classes, i ho farà fins al curs

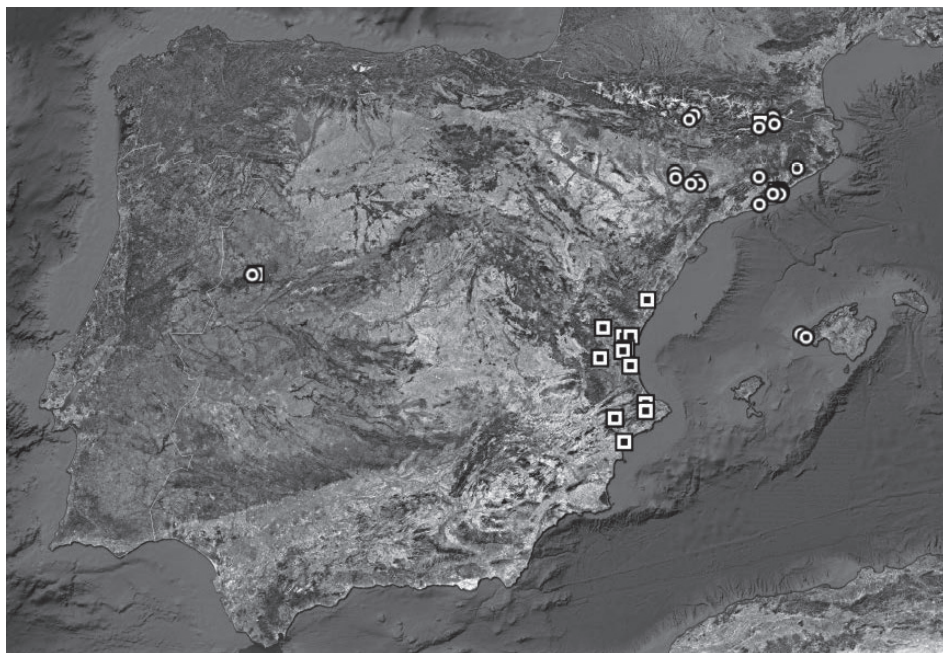

Figura 6. Localitats recol·lectades per Capell entre 1954-57 (rodones) i 1958-60 (quadrats). S'ha pogut georeferenciar el 44% de les localitats (259 de 586 registres)

1957/58. Tots aquests anys els dedica exclusivament a l'herbari i l'hort botànic del centre [CPT, 1953-1957]. És el 1954 quan l'herbari rep una nova incorporació notòria de plecs, i de mica en mica Capell va completant-lo fins al seu darrer curs, any també en què cessa l'activitat de l'herbari i des del qual no tornem a trobar-hi noves incorporacions [BURGUERA, VALLÈS & IBÁÑEZ, 2020]. El 1956 el Museu Nacional dels Estats Units rep una col·lecció de 50 plantes del Brasil recol·lectades per Capell, procedents de l'Institut Biològic de Sarrià [KELLOGG, 1956].

Amb ja 50 anys, Capell és traslladat al Colegio San José de València. Hi estarà tres cursos: el 1958/59 hi imparteix Religió i és encarregat del temple, el 1959/60 és responsable del col·legi i confessa, i el 1960/61 és l'encarregat de la biblioteca [CPT, 1958-1960]. Si potser la seva activitat com a professor comença a reduir-se, no ho fa l'activitat botànica, ja que el 1959 duu a terme un parell de conferències al Centre Excursionista de València amb els títols: “La afició a las flores para el aficionado al excursionismo” (24/06/1959) i “Importancia de las plantas en la vida humana” (01/07/1959) [ANÒNIM, 1959]. Aquest mateix any torna a haver-hi un augment en les seves recol·leccions i el 1960 recull de nou plantes al Jardí Botànic de València; durant aquesta etapa recol·lectarà més de 300 plecs (figura 6).

3.6. Uruguai 1961-1965

Poc abans d'embarcar-se cap a l'Uruguai, Capell fa una darrera visita a Torregrossa per a acomiadar-se de la família en el seu retorn a l'Amèrica del Sud [CAPELL, com. pers. 24/08/2019]. El 9 de juliol de 1961 s'embarca a Barcelona cap a l'Uruguai i allí s'instal·la al Colegio Sagrado Corazón de Montevideo. El curs 1961/62 és l'encarregat dels cursos inferiors i del Museu de Ciències Naturals; els següents cursos continua amb les mateixes tasques a més de ser nomenat operari, confessar i visitar els hospitals [CPT, 1960-1964]. D'aquests cursos es conserven molt pocs plecs als herbaris d'Espanya, per bé que tots van quedar dipositats a l'Uruguai. Molt probablement aquests es conservin actualment en les escoles de la companyia, per tal com Dora Platas [com. pers. 24/05/2019] explica que en el Colegio Sagrado Corazón de Montevideo s'hi conserven més de 700 mostres botàniques sense catalogar. És en aquest centre on també es conserva un herbari fotogràfic de la flora del Brasil [PLATAS, com. pers. 24/05/2019] amb anotacions i fotografies fetes per Capell (figures 7 i 8).

La tarda del dissabte dia 20 de març de 1965 a les 19:00 h, la mateixa hora en què va néixer, tornant de catequesi amb la motocicleta, un autobús el va atropellar i li va causar la mort a l'acte. L'endemà mateix fou enterrat a Montevideo i el P. Isidre Gríful SJ envià una carta amb la notícia a la seva família de Torregrossa i al provincial de Barcelona, P. Pedro Ribas SJ. Si bé la carta enviada a Torregrossa no s'ha pogut trobar [SOLSONA & CAPELL, com. pers. 24/08/2019], la notícia de la seva defunció amb una glossa de la seva tasca botànica, juntament amb la mateixa carta, és publicada al butlletí de notícies de la Companyia de la província de Tarragona [ANÒNIM, 1965].

El 1966 *Collectanea Botanica* publica la seva necrològica a càrrec d'Antoni de Bolòs [1966] i tres anys després Oriol de Bolòs anomena Capell en una publicació sobre la botànica als Països Catalans [BOLÒS, 1969]. Aquests dos breus testimonis (un obituari ben curt i una menció de l'activitat botànica) eren fins ara les úniques dades biogràfiques de Capell publicades.

Figura 7. Fotografia del pare Jaume Capell Bellmunt SJ en el llibre "Herbario fotogràfic de la flora del Brasil". Arxiu del Colegio del Sagrado Corazón de Montevideo.

Figura 8. Fragment d'una de les pàgines del "Herbario fotogràfic de la flora del Brasil". Arxiu del Colegio del Sagrado Corazón de Montevideo

4. ESTUDI DELS PLECS DE CAPELL

Durant els seus 25 anys d'activitat botànica, Capell recol·lectarà a Espanya més de 5.000 plecs a Catalunya, Aragó i el País Valencià, essent les províncies més prospectades Barcelona (1.254 plecs), Osca (846 plecs), Girona (856 plecs), València (770 plecs), Saragossa (550 plecs) i Lleida (223 plecs) (figures 9 i 10). Algunes localitats de Catalunya coincideixen amb excursions i campaments que el Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià feia cada any amb els alumnes durant el curs escolar o les vacances d'estiu, a llocs tals com Núria, Cardedeu, el Montseny, Montserrat o Arbúcies, entre d'altres. Cal destacar també que molts plecs de Capell no han pogut ser georeferenciats per la manca de precisió de les seves localitats, així com que un gran nombre de plecs va ser recol·lectat de plantes cultivades en jardins i cases privades citats com a 'Casa' o 'Jardín'.

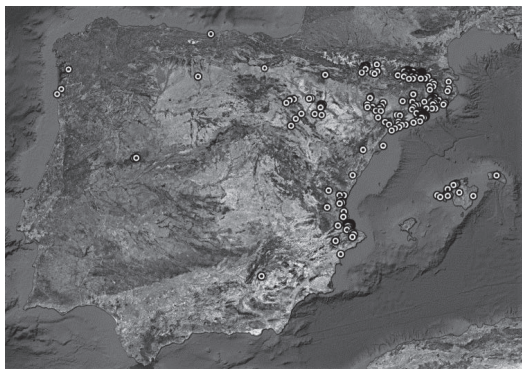

Figura 9. Recol·leccions de Capell a la península Ibèrica. S'ha pogut georeferenciar el 44% de les localitats (2.306 de 5.261 registres)

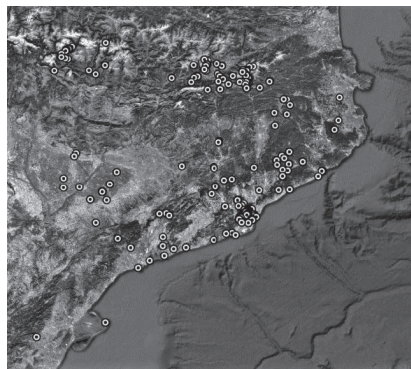

Figura 10. Recol·leccions de Capell a Catalunya. S'ha pogut georeferenciar el 64% de les localitats (1.387 de 2.147 registres)

Els mapes de distribució de les seves recol·leccions a la península mostren en alguns casos localitats molt llunyanes de les seves recol·leccions habituals, com seria Portugal, Galícia o Cantàbria entre d'altres. Aquestes localitats es representen en els mapes tot i estar fora de les recol·leccions habituals de Capell que s'han descrit en aquest treball. No podent qualificar-les com a errònies de manera segura, es mantenen en l'estudi com a prova de possibles viatges no documentats o errors d'etiquetatge o interpretació dels plecs.

Fora de l'estat espanyol, s'ha pogut comptabilitzar 2.342 plecs recol·lectats al Brasil, aproximadament 700 plecs es conserven a l'Uruguai [PLATAS, com. pers. 24/05/2019], 35 provenen dels estudis de juniorat o filosofia a Itàlia i, finalment, hi ha 11 plecs d'altres estats (Bèlgica, França i Marroc) en els quals tampoc no s'ha pogut constatar la presència de Capell (figura 11).

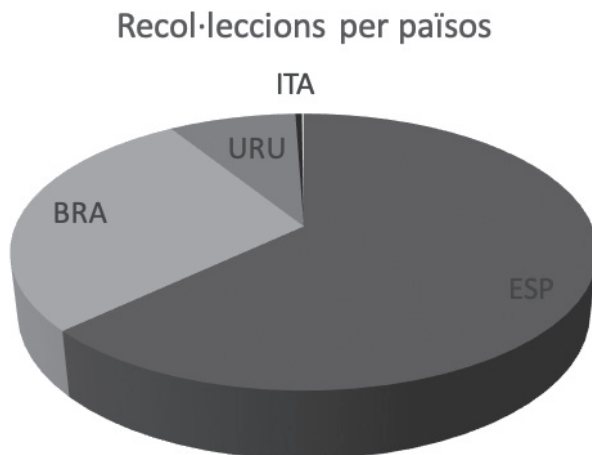

Figura 11. Recol·leccions en els diferents països de Capell (ESP (Espanya): 5.261 peces, BRA (Brasil): 2.342 peces, URU (Uruguai): 700 peces, ITA (Itàlia): 35 peces, altres: 11 peces)

Considerem que l'activitat botànica de Capell comença a partir de 1940, coincidint amb el retorn a la península Ibèrica després dels estudis de Filosofia a Itàlia i a l'inici de la dictadura franquista amb la readmissió dels ordes religiosos a Espanya [BURGUERA, VALLÈS & IBÁÑEZ, 2020]. Podem observar com les èpoques de màxima activitat botànica de Capell són entre els anys 1944 i 1954 (figura 12), èpoques en què està a Barcelona, Saragossa i el Brasil. A partir d'aquest darrer any, i de retorn a Espanya, la seva tasca docent serà cada vegada menor i major la dedicació a la companyia, aspecte que li permetrà dedicar-se a l'herbari i a l'enviament de peces a altres institucions. Segurament en aquesta època ordenà i catalogà l'herbari HIBS, ja que, en instal·lar-se a València el 1958, aquest deixà de rebre noves aportacions [BURGUERA, VALLÈS & IBÁÑEZ, 2020].

Les etiquetes dels peces estudiats en els diferents herbaris dels quals s'ha tingut documentació fotogràfica, les seves fotografies i estampes dedicades, i les anotacions a l'"Herbario fotográfico de la flora de Brasil" han permès conèixer la cal·ligrafia de Capell i atribuir-li alguns peces (figura 13). En algunes etiquetes dels seus peces hi consten diferents anotacions sobre usos, comentaris o identifications de les espècies, entre les quals cita a vegades la flora de Catalunya de Cadevall [CADEVALL, 1913-1937], fet que denota que tenia a l'abast una biblioteca botànica completa. Cal dir també que en alguns dels herbaris estudiats, apareixen peces de Capell amb etiquetes pròpies tamponades amb el títol "Herbario del P. Capell".

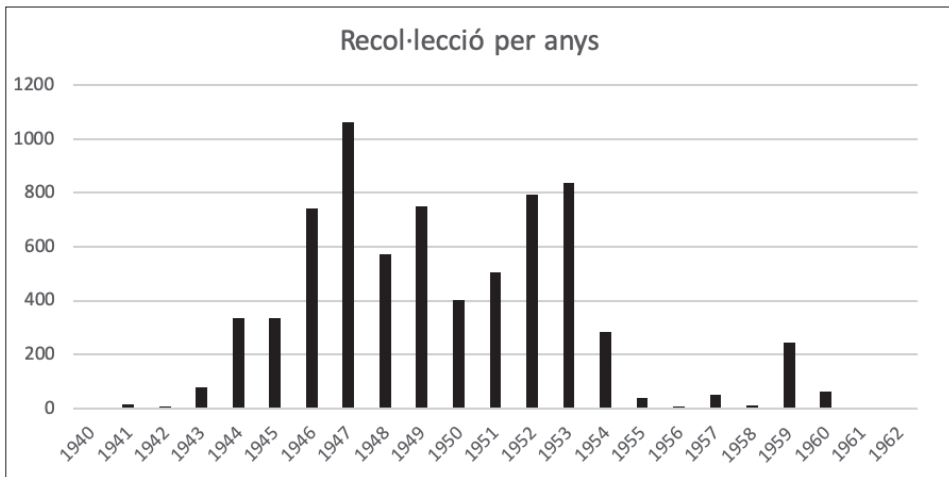

Figura 12. Total de recol·leccions anuals de Capell

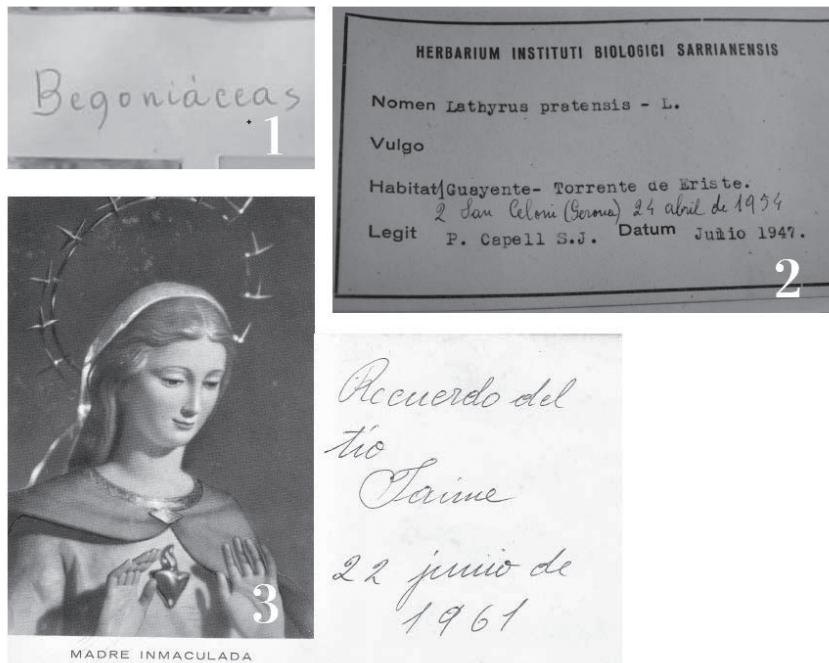

Figura 13. Cal·ligrafia de Capell. 1. "Herbario fotográfico de la flora de Brasil" Colegio del Sagrado Corazón de Montevideo. 2. Anotació en l'etiqueta d'un plec d'herbari HIBS. 3. Estampa de record de Rosa Capell. Arxiu familiar

5. APORTACIONS BOTÀNIQUES I EPONÍMIA DEL P. CAPELL

La tasca botànica de Capell es tradueix en l'aportació de 7.684 plecs d'herbari que hem pogut constatar, conservats en 13 herbaris d'Europa i Amèrica. El 1949, Capell publica, com hem dit, la descripció d'una nova varietat, *Valeriana longiflora* Willk. var. *eu-longiflora* Capell & A. Bolòs [CAPELL, 1949], i l'estudi aprofundit de l'Herbari de l'Institut Biològic de Sarrià ha pogut documentar també la primera cita en l'àmbit estatal de *Fimbristylis turkestanica* Boris Fedtschenko (HIBS 645), així com un plec tipus de *Baccharis × itapetiningae* Malagarriga (HIBS 821), ambdós recol·lectats per Capell [BURGUERA, VALLÈS & IBÁÑEZ, 2020].

Capell té actualment dos tàxons vegetals dedicats. Un és la falguera *Gymnogramma insignis* Mett. ex Kuhn var. *capellii* Brade, dedicada pel botànic i peritidòleg Alexander Curt Brade (Lusàcia, Alemanya, 1881-1971) [OSSENBACH, 2009], amb qui tingué una estreta relació tal com mostra el plec original conservat a l'herbari BC (BC118833, <http://www.ibb.csic.es/herbari/JPEG/BC118833.jpg>) i la presència de diversos plecs del Brasil que constaten recol·leccions conjuntes entre Capell i Brade. L'altre és la varietat que Fernando Cámara Niño li va dedicar, *Carduus gayanus* Durieu ex Willk. var. *capellii* Cámara [CÁMARA, 1955], actualment inclosa dins la subespècie *Carduus carpetanus* Boiss. & Reut. subsp. *carpetanus* Boiss. & Reut. [DEVESA, 2019]. Tal com escriu Cámara en la seva publicació, dedica aquesta nova varietat “al botànic P. Jaime Capell S.J.”, menció que reforça la figura de Capell com a botànic. A més, aquesta publicació, els 69 plecs conservats de Cámara a l'HIBS, entre els quals hi consta un plec de *C. gayanus* var. *capellii* (HIBS 738), i la dedicació de la nova varietat a Capell, permeten de remarcar la relació entre Cámara i Capell.

L'estudi de la figura de Capell a partir de la bibliografia, els arxius, les entrevistes i els plecs d'herbari, no permet aprofundir gaire en la seva vida personal i íntima. El que sí que és ben segur és que, convivint al Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià i a l'Institut Biològic de Sarrià, compartia espais amb altres grans jesuïtes també científics de l'àmbit biològic, amb els quals devia tenir relació, com el P. Joaquim Julià SJ -encarregat del museu del Col·legi [CPT, 1951]-, l'investigador destacat en embriologia P. Jaume Pujiula SJ [DURFORT, 1985] -qui a més va ser professor seu de Biologia durant el juniorat a Avigliana [CPA, 1935]- i el P. Manuel Laínz SJ, que coneix de jove el 1948 i amb qui recol·lectarà pel Tibidabo [CARLÓN, 2014]. Julià i Pujiula devien introduir Capell a l'Institut Botànic de Barcelona tal i com també van fer amb Cámara [CARLÓN, 2004], i probablement li presentaren Pius Font i Quer i Antoni de Bolòs, amb el darrer dels quals, que és qui va redactar la seva necrològica a *Collectanea Botanica* [BOLÒS, 1966], descriuria la nova varietat de *Valeriana longiflora* Willk. [CAPELL, 1949]. Probablement el fill d'aquest darrer, Oriol de Bolòs, conegué Capell, ja que l'anomena en un treball sobre la botànica en els darrers decennis [BOLÒS, 1969]. L'esmentat P. Pujiula devia concertar amb Carl Faust la visita de Capell al Jardí Botànic Marimurtra. D'aquestes relacions segurament en són fruit els 252 plecs de l'Institut Botànic de Barcelona (BC) i els 16 recol·lectats al Jardí Botànic Marimurtra. Sí que es coneix del cert que tingué una estreta relació amb el P. Cañigueral, amb el qual van recol·lectar conjuntament [SOLSONA, com. pers. 24/08/2019] i es conserven plecs seus a l'herbari HIBS. També devia tenir alguna possible

relació amb altres botànics i naturalistes com Josep Cuatrecasas, Rafael Candel Vila i els lassal-lians F. Mauricio Desiderio i G. Teodoro Malagarriga, entre molts d'altres, alguns d'aquests amb plecs també a l'herbari HIBS i a l'herbari BC.

La seva tasca, sobretot reflectida en els herbaris esmentats, segueix vigent encara avui en dia: els seus plecs han estat consultats i emprats en estudis de flora i publicacions científiques -entre les quals algunes de ben recents-, com per exemple BERJANO, TALAVERA & TALAVERA [2014]; FERNÁNDEZ [2012]; GUILLOT, LAGUNA & ROSSELLÓ [2009]; HIRAI & PRADO [2012]; MARQUETE & STUDART DA FONSECA [2007]; MARTÍNEZ-FORT, LEÓN & DONAT-TORRES [2019] o MONTSERRAT [1982], entre d'altres.

Tal com relata la carta del P. Isidre Gríful SJ [ANÒNIM, 1965], la tasca botànica de Capell fou molt més gran de la que es presenta en aquest treball, ja que la manca de coneixement dels centres educatius sobre el seu patrimoni científic i la no informatització de les seves col·leccions amaga buits de coneixement històric i naturalista. Així com la beca Ramon d'Alòs-Moner de l'Institut d'Estudis Catalans (convocatòria 2018) ha permès l'estudi de l'herbari conservat al Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià, altres centres de la companyia on Capell impartí classes probablement també conserven o varen allotjar en algun moment un herbari amb plecs seus, la qual cosa seria interessant de poder comprovar i, si escau, estudiar en el futur.

6. CONCLUSIONS

Jaume Capell Bellmunt fou un gran recol·lector i estudiós de la flora d'allí on es va estar o va viatjar. Intercalant la feina botànica amb les seves labors a la Companyia de Jesús, recol·lectà per gairebé tot el territori català, les províncies de València, Saragossa, Osca i les Illes Balears. A més, en les seves estades al Brasil i l'Uruguai continuà el seu afany, amb l'estudi de la botànica tropical, i generà un gran patrimoni botànic a tots els centres on treballà, dels quals es conserven més de 7.000 plecs seus.

Aquest estudi constitueix una biografia prou completa del P. Capell, i permet conservar i donar a conèixer gran part de la seva obra botànica, així com afegir uns fulls més a la història de la botànica catalana posterior a la guerra civil.

AGRAÏMENTS

Aquest treball ha estat possible gràcies a la col·laboració i l'aportació del Col·legi Sant Ignasi-Jesuïtes de Sarrià i dels seus professors Jordi Rabassa i Jordi Basseda; agraiem a Javier Fabado de l'herbari de la Universitat de València (VAL), al germà Pablo Álvarez, responsable de l'herbari de La Salle Bonanova, a Ramon Manuel Ribelles, de Torregrossa, per haver aportat noves dades sobre la vida de Capell i, a més, haver fet de nexa amb les seves nebodes, na Maria Neus Solsona Capell [†] i na Rosa Capell Mir, de qui també fem un especial esment per haver compartit les fotografies i informació de la vida personal de Capell; igualment regraciem el P. Francesc Casanovas SJ, de l'Arxiu Històric *Societatis Iesu* de Catalunya, la Fundació Privada Carl Faust per la consulta del seu arxiu i Dora Platas, secretària de Fe y

Alegria Uruguai, per les dades i imatges aportades. Aquesta recerca s'ha dut a terme gràcies a la beca d'estudi Ramon d'Alòs-Moner de l'Institut d'Estudis Catalans (convocatòria 2018).

BIBLIOGRAFIA

Fons no publicades

ARXIU MUNICIPAL DE TORREGROSSA. *Registre Civil. Naixements entre 1907 i 1920*. 44 v. i r.

ARXIU HISTÒRIC SOCIETATIS IESU DE CATALUNYA. *Capell Bellmunt, Jaume*.

ARXIU PARROQUIAL DE TORREGROSSA. *Llibre de baptisme del 1899 a 1927*. 94 v.

Fons orals

CAPELL, Rosa. Torregrossa, 24/08/2019.

PLATAS, Dora. [Secretària de Fe y Alegria Uruguai]. Montevideo, 24/05/2019

RIBELLES, Ramon Manuel. Torregrossa, 24/08/2019.

SOLSONA, Maria Neus. Torregrossa, 24/08/2019.

Fons publicades

ALCALÁ ZAMORA, Niceto (1932). "Decreto de 23 de enero de 1932 disolución de la Compañía de Jesús". *Gaceta de Madrid*, 24/01/1932, 610-611.

ÁLVAREZ, Pablo (2013). "Museos La Salle Bonanova". *PAX. La Salle Catalunya*, 234, 98-100.

ANÒNIM (1959). "Excursionismo. Valencia". *Sicania*, 11, 21.

ANÒNIM (1965). "Necrología. P. Jaime Capell". *Noticias de la Provincia Tarraconsense S.I.*, 175, 46-48.

BERJANO, Regina; TALAVERA, María & TALAVERA, Salvador (2014). "El género *Urospermum* (Compositae) en el oeste de la región mediterránea". *Acta Botanica Malacitana*, 39, 117-128.

BOLÒS, Antoni de (1966). "J. Capell S. I. (1907-1965)". *Collectanea Botanica*, 6(4), 699.

BOLÒS, Oriol de (1969). "La botànica als Països Catalans durant els darrers decennis". *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 26, 88-115.

BOLÒS, Oriol de (1979). "Antoni de Bolòs i Vayreda (Olot, 17 gener 1889 - Barcelona, 17 desembre 1975)". *Collectanea Botanica*, 11, 5-23.

BURGUERA, Carles; VALLÈS, Joan & IBÁÑEZ, Neus. (2020). "L'herbari de l'Institut Biològic de Sarrià: descripció general i plects més interessants, amb noves aportacions corològiques". *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 84, 225-233.

CADEVALL, Joan (1913-1937). *Flora de Catalunya*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. 6 volums.

CÁMARA, Fernando (1955). "Plantas de montañas españolas". *Anales de la Estación Experimental de Aula Dei*, 3, 263-361.

CAPELL, Jaume (1949). "La *Valeriana longiflora* Wk. en Ibars de Noguera". *Collectanea Botanica*, 2(2), 227-231.

CAPELL, Jaume (1950). "La *Valeriana longiflora* Wk. en Ibars de Noguera". *Ibérica*, 11(182), 164-266.

CARLÓN, Lluís (2014). *El herbario JBAG-LAÍNZ. Significación fitogeográfica e histórica y evaluación crítica de los táxones nuevos y las combinaciones nomenclaturales basadas en sus materiales*. Tesis doctoral. Oviedo, Universidad de Oviedo.

[CATALOGUS PROVINCAE ARAGONIAE] (1930-1936). *Ineunte Anno MCMXXXI – Ineunte Anno MCMXXXVI*. Barcelona, Typis Ibérica.

[CATALOGUS PROVINCAE ARAGONIAE] (1937-1939). *Ineunte Anno MCMXXXVII – Ineunte Anno MCMXXXIX*. Barcelona, Editorial San Remo.

- [CATALOGUS PROVINCIAE ARAGONIAE] (1939-1940). *Ineunte Anno MCMXL – Ineunte Anno MCMXLI*. Barcelona, Typis Iberica.
- [CATALOGUS PROVINCIAE ARAGONIAE] (1941-1947). *Ineunte Anno MCMXLII – Ineunte Anno MCMXLVIII*. Barcelona, Typis Ephem Iberica.
- [CATALOGUS PROVINCIAE TARRAGONIAE] (1948-1956). *Ineunte Anno MCMXLIX – Ineunte Anno MCMLVII*. Barcelona, Typis Ephem Iberica.
- [CATALOGUS PROVINCIAE TARRAGONIAE] (1957-1960). *Ineunte Anno MCMLVIII – Ineunte Anno MCMLXI*. Barcelona, Grafica Templarios.
- [CATALOGUS PROVINCIAE TARRAGONIAE] (1961-1964). *Ineunte Anno 1962 – Ineunte Anno 1965*. Barcelona, Grafica Templarios.
- [CONSEJO SUPERIOR DE INVESTIGACIONES CIENTÍFICAS] (1958) *Memoria 1952-1954*. Madrid, DIANA artes graficas.
- DEVESA, Juan Antonio (2019) “*Carduus carpetanus* subsp. *carpetanus* Boiss. & Reut”. En *Flora iberica*. <<http://www.floraiberica.es/PHP/cientificos2.php?gen=Carduus&espe=carpetanus&infra=nk=subsp.&infra=carpetanus&autabre=Boiss.+%26+Reut.&familia=Compositae>> [Consulta: 18/12/2019]
- DÍAZ, Francisco & MORATALLA, Sílvia (2008). “La segunda enseñanza hasta la dictadura de Primo de Rivera”. *Ensayos, Revista de la Facultad de Educación de Albacete*, 28, 255-282.
- DURFORT, Mercè (1985). “L’Institut Biològic de Sarrià i la Institució Catalana d’Història Natural”. *Bulletí del Institut Català d’Història Natural*, 50, 67-73.
- FERNÁNDEZ, José Luis (2012). “*Salvia guacana*, una nueva Labiatae de Colombia con flores resupinadas y sinopsis de *Salvia* sect. *tubiflorae*”. *Revista de la Academia Colombiana de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales*, 36(141), 517-533.
- GUILLOT, Daniel; LAGUNA, Emilio & ROSSELLÓ, Josep Antoni (2009). *La familia Crassulaceae en la flora alóctona valenciana*. [Monografias de la revista *Bouteloua*, 4]. Valencia, Flora Montibérica.
- HIRAI, Regina Yoshie & PRADO, Jefferson (2012). *Monograph of Monaropteris (Polypodiaceae)*. [American Fern Society, 4]. Washington D.C, American Fern Society.
- KELLOGG, Remington (1956). “Donors to the national collections”. *The United States National Museum, Annual report for the year ended June 30 1956*. Washington D.C, Smithsonian Institution, 77.
- MARCO, Horacio (2000). “Fernando Cámara Niño, botánico aragonés”. En: *Actas del Congreso de Botánica en homenaje a Francisco Loscos (1823-1886)*. Teruel, Excma. Diputación Provincial de Teruel, 253-256.
- MARQUETE, Ronaldo & STUART DA FONSECA, Angela Maria. (2007). “O gênero *Casearia* no estado do Rio de Janeiro, Brasil”. *Rodriguésia*, 58, 718.
- MARTÍNEZ-FORT, Javier; LEÓN, Maela & DONAT-TORRES, María Pilar (2019). “A new subspecies of *Peucedanum officinale* L. subsp. *album* (Apiaceae) from the eastern part of the Iberian Peninsula”. *PhytoKeys*, 131, 44.
- MONTSERRAT, Pere (1982). “Comentarios sobre las investigaciones pteridológicas en España, 2ª parte”. *Collectanea Botanica*, 13(1), 67-84.
- OSSENBACH, Carlos (2009). “Orchids and orchidology in central america. 500 years of history.” *Lankesteriana International Journal on Orchidology*, 9(1/2), 151.
- PAYERAS, Antoni. (2006). “Història de la Botànica a les Illes Balears: plantes vasculars”. *Bolletí de la Societat d’Història Natural de les Balears*, 49, 155-172.
- THIERS, Barbara (2019). *Index Herbariorum: a global directory of public herbaria and associated staff*. New York Botanical Garden’s Virtual Herbarium. <http://sweetgum.nybg.org/science/ih/> [Consulta: 18/12/2019].

VÁZQUEZ, Francisco María; DEVESA, Juan Antonio & LÓPEZ, Josefa (2007). “*Valeriana* L.” En: Santiago Castroviejo, Carmen Acedo, Manuel Laínz, Félix Muñoz Garmendia, Gonzalo Nieto Feliner, Jorge Paiva & Carles Benedí (eds.). *Flora iberica*, 15, 223. Madrid, Real Jardín Botánico [CSIC].